

ISTORIA ROMANILORU

Scopul vieții istorice a Romanilor se exprimă mai întâi în întrunirea prin arme și legi înțelepte, într'unu singur întregu armoniosu a tuturor popórelorú vechi civilisate de Greci, și alú doilea în tradarea civilizațiunii acestorú popóre, popórelorú noue. Și așa caracterulú precum și însemnátatea poporului romanú în istoria umanității se exprimă prin tinderea cátrá cuceriri și jurisprudință, prin arta militară și drepturile raționale.

Seculú întregú se luptarú Romanii între sine pentru drepturi; în același timpú prin arme și politică, supuserá tóte staturile anticității și fundarú unú statú universale. Romanii avurá pucine elemente originale proprii ale lorú; dar avurá facultatea a-și însuși și coordina totú aceea ce împrumutarú de la popórele supuse din Orientú și de la Greci. Aceea ce ei au împrumutatú și au coordinatú au trádatú popórelorú mai noue, și de aceea ei servescú ca unú transitú între lumea vechiá și cea nouá.

I. GEOGRAFIA ITALIEI VECHI.

Posițiunea geografică a Italiei, patria Romanilorú contribuí nu pucinu la îndeplinirea rolului lorú istoricú.

Șirulú de munți, care desparte Europa nordică de cea sudică, din miđloculú seú celú mai înaltú, adică din

Alpi, lasă în marea Mediterană o cômă de munți, Apeninii, cari formeză scheletul Italiei. Așa dar Italia este o peninsulă lungă și îngustă, învecinată la ostu cu Grecia, la sudu cu Africa civilisată și la vestu cu Europa apusenă prin unu șirū de insule. Acastă pozițiune fu favorabilă Italianilor pentru primirea civilizațiunii de la Greci, și chiar pentru cucerirea lorū, precum și pentru trădarea acestei civilizațiunii la sudu și apusū. Numai din partea nordică Italia eră încunjurată de unu semicercū de munți, cari fiindū plecați spre nordū și abrupti spre sudū, înlesniră calea barbarilor în Italia și nu lăsară pe Italiani a trece dincolo de ei.

Prin situațiune, curgerea riurilor și populațiune, Italia se împărția în trei părți principale: *de susū, mediă și de josū*.

1° Italia de susū seū Galia Cisalpină ni presintă unū șesū întinsū, mărginitū la nordū prin unū semi cercū de munți formatū de Alpi, eră la sudū de munții Apenini și riurile *Macra și Rubiconū*. Prin mijloculū ei curge riulū Padulū (Po) cu afluențele sale cari tôte își aū isvorulū în munții Alpi și Apenini (Ticinū, Adda, Athesis, Trebia). Aceste riuri de munte prin curgerea lorū, produceau pe unele locuri mari inundați și infectau aerulū prin evaporațiunea apelor stătătoare; pe alte locuri formaū lacuri întinse (Verbanu, Lariu, Benacu) eră pe unele locuri pământuri grase și fertile. Galia Cisalpină cuprindea trei regiuni: *Galia Cispadană* spre sudū de la Po cu politia Ravena; *Galia Transpadană* spre nordū de la Po cu politia Mediolanu, și *Liguria* la apusū cu politia Genua. Italia de susū eră locuită de popore din seminția Celților, de Galii; spre sudū de la ea se începū semințiile etrusce.

2° Italia mediă cuprindea totū loculū de la riurile Rubicon și Macra pene la Venusia, unde Apeninii se împartū în douē ramure. Din punctulū celū mai înaltū

alū Apeninilorū (monte Sasso 9,000 urme) se potū vidē ambele mări cari udă Italia. Posițiunea Italiei mediă eră fôrte variată: cōma munțilorū Apenini formă o întăritură naturale și locuința popórelorū din seminția Sabelilorū; érá riuurile ce curgū din ambele cōste ale Apeninilorū formaū confiniile diferitelorū popóre cari își împărțiaū atunci Italia mediă (Tibru, Arno, *Æsis*, Silaru, Frento.). Spre orientū Apeniniū lasă mai multe cōme de munți înalți pênē în marea Adriatică; din contra spre apusū ei se lasă gradatū în terațe pênē în marea Tirenă, formândū locuri șese întinse: de partea asta curgū riuurile cele mai lungi, și totū aci se află și insulele *Corsica*, *Sardinia*, *Sicilia*, *Balearele*. Acéstă posițiune favorabilē făcū Italia mediă apusană centrulū vieței istorice a Italiei. Țerele Italiei mediă erau: *Etruria* la nordū, compusă din douē-sprezece politii aliatăe, și famosă încă în timpurile ante-istorice a vieței romane prin organizațiunea și civilizațiunea sa originalē: mai spre sudū pe malurile Tibrului eră situatū *Latium*, légănulū puterii romane cu politia Roma, centrulū și capitala tuturorū țerelorū lumii vechi ce erau situate pe malurile mării Mediterane; încă mai spre sudū eră fertila *Campaniă* cu politia Partenopole (Neapol), situată tōtă pe unū terenū vulcanicū. Țerele de d'incolo de Apenini erau: *Umbria*, *Picenum* și *Samnium*.

3° Italia de josū séu Grecia mare, numită așa de la majoritatea populațiunii, cuprindea în sine douē mici peninsule cu care se finesce marea peninsulă a Apeninilorū. Terenulū ei este vulcanicū și riuri mari nu posedē. Ea cuprinde patru țeri: *Lucania*, *Brutum*, *Apulia* și *Catabria*. Viața cetățenă se desvoltă mai cu sēmă în coloniile grece: Tarentul, Sybaris și Crotona. Aci se află *Erculanum* și *Pompea* cari fură acoperite de lava Vesuvului. Continuarea ramurei apusene a Apeninilorū formēză insula Sicilia, dispărțită prin strimțórea de Me-

sina de Italia cu carea are multă asemănare prin teren, populațiune și situațiune. Italia atinge cu un caput Alpii acoperiți cu omăt, érá cu altulú se apropie de Africa; de aceea în ea găsimú totú feliulú de climate; de la cea ferbinte a Africei pêné la cea mai asprá a nordulú și totú feliulú de produse, de la cele mai frumoase tropice pêné la cele mai misere ale nordulú frigosú. Aglomerarea apelorú stătátore și inundárele din munți, nevoirá pe Romaní de timpuriú a se gândí la construirea óre-cárorú sisteme de canalisare, fiindú cá din evaporáțiunea acestorú ape resultaú o mulțime de bóle.

La finea istoriei vechi, intrará în numărulú posesiunilorú romane mai tóte țerele istorice ale Europei, Asiei și Africei.

II. ITALIA ANTE-ISTORICĂ.

Posițiunea favorabilá a Italiei în miđloculú lumii vechi civilizate și abundența productelorú naturali, atraserá la ea încă din cea mai depártatá anticitate, mai multe popóre: de la nordú și nordú-vestú venirá popórele celto-iberiene; pe urmă de la ostú și nordú-ostú, popóre pelasgice; în fine mai la urmă se stabilirá și coloniile grece.¹ Contrarminte cu poporulú grecú care se

¹ Studiulú comparativú alú unorú restarí de tradițiuni, de uzagiuri, și credințe au permisú învețáților moderní a afirmá cá puternicele ramuri ale familiei jaetice: Iberii, Kelii sêu Gaellii și frații lorú Kimris și Ionií au adusú în peninsula italicá primele elemente de populațiune. Din aceste elemente cari s'au amestecatú și au crescutú în proporțiuni diferite după locuri și circumstári, au es.tú vechele populațiuni cari se dicú indigene în Italia. Ligurií, Siculií și Sabinii, după opiniunea mai generalá, sunt ramure a Iberilorú; Ombrii și chiar Etruscii sunt priviți ca o progeniturá a Gaellilorú, érá populațiunile din Latium și de pe

născu din o singură tulpină și apoi se împărți în mai multe staturi, poporul romanu se formă din mai multe naționalități, cari în urmă se contopiră într'un singur stat și într'unu singur popor. Naționalitatea romană se formă, în cea mai mare parte, din următoarele părți compunătoare: 1° Latinii cari puse fundamentul naționalității și limbei romane și cari, după totă probabilitatea, sunt de aceeași origine pelasgă ca și locuitorii vechi ai Greciei, cu cari eșiră totu odată din patria lor primitivă Asia; 2° eroicii Sabeli, cari se uniră cătră acestu fundamentu; și 3° naționalitatea originală a Etruscilor, cari avură mare influință asupra organizării și a religiei Romanilor. Ceste doue din urmă naționalități pôte că aparțineau la seminția celto iberiană carea eși mai nainte de tôte din Asia. Influența limbei și a civilizațiunii grece începù mai târziu.

Eată ce se pôte dice despre starea acestorù trei naționalități în timpul ivirii Romei.

1° Legendele mitice romane începù periodulù ante-

termulù sicilianu se consideră ca descendenți a Ionilor. În momentul cându începe istoria Romei, sorgintea comună a acestorù populațiuni se uitase, ele tôte trăiau separatù avându o existență națională proprie. Dintre tôte aceste Latinii, Sabinii și Etruscii interesază mai multu istoria Romei, pentru că aceste trei populațiuni contribuiră împreună la formarea noului compus politicu. Elementulù latinu aduse teritorulù și puse fundamentulù; elementulù sabinu aduse forța și independința muntănă, érá celù etrusc, civilizațiunea și instituțiunile religioșe și politice. Astufeliu statulù romanu la începutu fiindu unu centru de aglomerațiune a populațiunilorù italice, riturile religioșe, magistraturele, costumele, fascele, securile, lictorii, scaunele curuli îi veniră de la aceste populațiuni și avù o viață națională proprie italică. Influența ce esersă Grecia prin coloniile sële asupra acestei vieți urmă mai târziu.

M. ORTOLAN, *VHistoire de la legislation romaine*. t. I. pag. 11 și 12.

Nota editorului

istoricū alū Italiei cu tradițiunile despre seculul de aurū, când deulū Saturnū, fugindū de fulgerele lui Iupiter, se pogori din Olympū pre pământū, aflā asilū în Lațiumū la regele și deulū Ianus, adunā într'una seminția selbatică din munte și-i dādū legi sociabili. După aceea domnesce o generațiune întrégă de dei, vine în Italia Hercule, și în fine se arată Pelasgiū alungați din Grecia, și supunū seminția aborigenă a Siculilorū, carea locuía la țermurile Latiului.

Din comparațiunea acestorū legende cu monumentele vechi a arhitecturēi și a limbeī, istoricī mai noi scóseră acelū faptū adevēratū că naționalitatea romană se formā în urmarea invasiunii Pelasgilorū, cari supuseră pe aborigeniū selbaticī, (de origine celto-iberiană?), și fundarā în Italia mediā unū șirū de politici a cărorā rămășiți sémănă cu multe construcțiuni pelasgice din Grecia propriā. În timpulū ivirei Romanilorū, Latiniū formā o alianță de 30 de politici d'între cari *Alba Longa*, ca cea mai vechiā și mai puternică, ținea loculū de Capitală. Instituțiunile lorū politice serviră în multe puncte de modelū pentru istituțiunile Romanilorū; érá deitățile lorū supreme trecură în religiunea Romanilorū.

2° Cu tóte urmăririile învęțaților nu s'a pututū afla originea și istoria primitivă a poporului etruscū, de și ruinele politielorū imense și rămășițele monumentelorū artistice ni vorbescū multū despre puterea și civilizațiunea lorū. Se presupune că naționalitatea etruscă s'arū fi formatū din Celtiū veniți de la nordū (Razeniū), și din Pelasgiū veniți pe marea Tirenă. Încă din cea mai mare anticitate ei se ocupaū cu pirateria și comerțulū maritimū și ajunseră la unū însemnatū gradū de dezvoltare. Semințiele etrusce formā cāte-va alianție urbane, d'între cari mai însemnată érá alianția celorū 12 cetăți a Toscanēi; organizațiunea lorū de statū se basá pe puterea suverană a principilorū pontifici (Iucumonii) și

pe împărțirea poporului în două clase: domnitore și supusă, cari prin restringerea loră ni amintescă castele orientale. Etruscii aveaă o mitologie deosebită, éráși cu nuanțe orientale; în fine arhitectura, plastica și pictura ajunseră la ei la o dezvoltare originală (vasele etrusce). Romanii împrumutară de la Etruscii insigniele puterii civile, calendariul și mai multe ceremonii religiose.

3° Sabelii compuneaă seminția cea mai numerosă din Italia. La ei se numeraă o mulțime de popore mici forte diferite prin caracterul loră, d'între cari cele mai însemnate sunt: eroicii și amatorii de libertate Samniți, pacinicii și justii Sabineni. Particularitatea poporului sabelu constă în gâcirea de pe sburatulă paseriloră. Cea mai mare parte din poporadele sabelice nu iubiau viața cetățenă, ci trăiau în sate prin vărfurile și stâncele munților. Agricultură érá ocupațiunea loră de predilecțiune: toți fără distincțiune lucraă pământul cu propriile loră mâne.

Ne având o organizațiune stabilă, aceste popore se luptaă între sine pentru întâiătate pe cându se ivi *Roma*, fundată de refugiții din Alba-Longa, și carea d'intr'unu simplu sată deveni dómna lumii vechi.

III. IMPARTIREA ISTORIEI ROMANILORŪ.

Istoria Romaniloră, cuprinđindă mai multă de 12 seculi, se împarte în următorele periode :

1° *Periodulă domniri regiloră și a aristocrației*, de la 753—366, adecă de la fundarea Romei pêne la deplina egalitate a claseloră prin legile lui Liciniu. În acestu periodu se dezvoltă mai întâiu organizațiunea statului romanu în lupta dintre monarhiă, aristocrațiă

și democrația; alu' duoilea se iviră resbelele apărătoare a Romei cu vecini, în cari se desvoltă eroismul militar alu' poporului (virtus romana). În genere acestu' periodu' se pôte numi pregătirea Romanilor pentru cucerirea lumii vechi.

2° *Periodul democrației și a cuceririlor*, de la 366 pêne la 30 a. Chr., adecă de la egalarea claselor în drepturi pêne la căderea republicei în timpul lui Augustu'. În acestu' periodu' se întêmplă mai întâi cucerirea și într'unirea prin arme și legi a lumii istorice de cătră Romanii; alu' duoilea lupta claselor pentru participare la cuceriri, séu secululu' revoluțiunii, în miđloculu' căreia se strică și cade organizațiunea democratică a societății romane.

3° *Periodul imperatorilor*, de la 30 a. Chr. pêne la 476 d. Chr. adecă de la Augustu' pêne la căderea Imperiului romanu' de occidentu'. În acestu' periodu' urmêză desoluțiunea vieței politice romane și a lumii vechi supusă de ei, sub loviturile popórelor germane, și căderea credințelor păgâne sub influința creștinismului.

